

13. Muhakemetü'l-Lugateyn'deki Fiillerin Türkiye Türkçesi Ağızlarındaki Görüntüleri¹

Sunay DENİZ²

APA: Deniz, S. (2024). Muhakemetü'l-Lugateyn'deki Fiillerin Türkiye Türkçesi Ağızlarındaki Görüntüleri. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (39), 216-234. DOI: 10.29000/rumelide.1469407.

Öz

Ali Şir Nevâyî'nin Türk dili açısından en önemli eserlerinden biri Türkçe ile Farsçayı anlatım gücü bakımından karşılaştırdığı Muhakemetü'l-Lugateyn adlı eseridir. Nevâyî eserinin bir bölümünde Türkçenin zenginliğini göstermek amacıyla Farsçada karşılığı olmayan 100 fiilden bahseder. Bu 100 fiilin hiçbirinin Farsçada karşılığının bulunmadığını, Farsların bu fiillerin her birine karşılık bulmak için pek çok kelimeyi bir araya getirmek durumunda olduklarını ve bunu da ancak Arapçadan kelime alarak yapabildiklerini ifade eder. Bu çalışmada, Muhakemetü'l-Lugateyn'de Farsça karşılıklarının bulunmadığı dile getirilen bu 100 fiilin bugün Türkiye Türkçesi ağzlarındaki durumu, kaç tanesinin varlığını sürdürdüğü, yapıları, bugünkü anlamları, tespit edilen fiillerden türeyen şekiller, kullanıldığı ağzlar, kısacası Türkiye Türkçesi ağzlarındaki izleri araştırılmıştır. Ayrıca bu fiillerin Eski Türkçe ve Orta Türkçe dönemi tarihi Türk yazı dillerinde bulunup bulunmadıkları da incelemeye dâhil edilmiştir. Çalışmada Sema Barutçu Özönder'in "Ali Şir Nevâyî Muḥākemetü'l-Lugateyn" adlı eseri esas alınmış ve Türkiye Türkçesi ağzlarındaki izleri için de Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü kullanılmıştır. Yapılan araştırma sonucunda, yüzyıllar öncesinde Nevâyî'nin bahsettiği bu 100 fiilden 44 tanesinin Türkiye Türkçesi ağzlarında çeşitli biçimleriyle isim, fiil ve birleşik yapılarda varlığını sürdürdüğü tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ali Şir Nevâyî, Çağatay Türkçesi, Türkiye Türkçesi Ağzları, Türkçenin Söz Varlığı, Muhakemetü'l-Lugateyn, Fiil.

¹ **Beyan (Tez/ Bildiri):** Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Çıkar Çatışması: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Finansman: Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.

Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Kaynak: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Benzerlik Raporu: Alındı – Turnitin, Oran: %19

Etik Şikayeti: editor@rumelide.com

Makale Türü: Araştırma makalesi, **Makale Kayıt Tarihi:** 18.03.2024-**Kabul Tarihi:** 20.04.2024-**Yayın Tarihi:** 21.04.2024; **DOI:** 10.29000/rumelide.1469407

Hakem Değerlendirmesi: İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme

² Dr. Öğr. Üyesi, Balıkesir Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Eski Türk Dili ABD / Dr., Balıkesir University, Faculty of Arts and Sciences, Department of Turkish Language and Literature, Department of Old Turkish Language (Balıkesir, Türkiye), sddenizi@gmail.com, **ORCID ID:** 0000-0001-8169-4806, **ROR ID:** https://ror.org/02tv7db43, **ISNI:** 0000 0004 0596 2188, **Crossreff Funder ID:** 501100004491

Verbs in Muhakamat al-Lughatain Appearances in Turkish Dialects of Turkey³

Abstract

One of Ali Shir Navoi's (Ali Şir Nevâyî) most important works in terms of Turkish language is Muhakemetü'l-Lugateyn, in which he compares Turkish and Persian in terms of expressive power. In one part of his work, Navoi mentions 100 verbs that have no equivalent in Persian in order to show the richness of Turkish. He states that none of these 100 verbs has an equivalent in Persian and that the Persians had to bring together many words to find an equivalent for each of these verbs and that they could only do this by taking words from Arabic. In this study, the status of these 100 verbs, which are stated to have no Persian equivalents in Muhakemetü'l-Lugateyn, in the dialects of Turkish in Turkey today, how many of them continue to exist, their structures, their current meanings, the forms derived from the identified verbs, the dialects in which they are used, in short, their traces in the dialects of Turkish in Turkey have been investigated. In addition, the presence or absence of these verbs in the historical Turkish written languages of the Old Turkish and Middle Turkish periods has also been included in the study. The study is based on Sema Barutçu Özönder's "Ali Şir Nevâyî Muhakemetü'l-Lugateyn" and for the traces of these verbs in the dialects of Turkish dialects of Turkey, the Compilation Dictionary of Turkish Folk Dialects is used. As a result of the research, it is determined that 44 of these 100 verbs mentioned by Navoi centuries ago continue to exist in various forms of nouns, verbs and compound structures in Turkish dialects of Turkey.

Keywords: Ali Shir Navoi (Ali Şir Nevâyî), Chagatai Turkish, Turkish Dialects of Turkey, Vocabulary of Turkish, Muhakamat al-Lughatain, Verb.

Giriş

Aslen Uygur Türklerinden olan Ali Şir Nevâyî, Çağatay dili ve edebiyatı üzerinde önemli ve unutulmaz etkisi olan bir Türk dili âşığıdır. Günümüze kadar ulaşan eserleriyle Çağatay dönemine damga vuran ve Türk dili ve edebiyatına gönül verenler kervanında önde gelen bir şahsiyettir. Nevâyî, 9 Şubat 1441'de Herat'ta doğmuş, Timur devletinin son büyük hakamı Hüseyin Baykara ile aynı sosyal ve coğrafi çevrede büyümüş, birlikte eğitim almış ve hayat boyu süren bir dostluğu paylaşmıştır. 1469 yılında Timurular tahtına geçen Hüseyin Baykara'nın himayesinde, devlet işlerinde çeşitli görev ve sorumluluklar alarak eserlerini kaleme almış, Türkçeye önemli hizmetlerde bulunmuştur. Türk diline, kültürüne ve Türk edebiyatına büyük katkılar sağlayan Ali Şir Nevâyî, Çağatay Türkçesinin "Nevâyî dili" olarak anılmasını hak etmiştir. 3 Ocak 1501'de Herat'ta vefat etmiştir.

Yaşadığı dönemde Herat'ın zengin bir kültür ve sanat şehri haline gelmesi onun edebi kişiliği üzerinde önemli tesirler bırakmıştır. Mustafa Argunşah "Onun yaşadığı çağda Herat'ın önemli kültür ve sanat

³ **Statement:** It is declared that scientific and ethical principles have been followed in the preparation process of this study and all the studies used are stated in the bibliography.

Conflict of Interest: No conflict of interest is declared.

Funding: No external funding was used to support this research.

Copyright & Licence: The authors own the copyright of their work published in the journal and their work is published under the CC BY-NC 4.0 licence.

Source: It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation of this study and all the studies used are stated in the bibliography.

Similarity Report: Received - Turnitin, Rate: 19

Ethics Complaint: editor@rumelide.com

Article Type: Research article, Article Registration Date: 18.03.2024-Acceptance Date: 20.04.2024-Publication Date: 21. 04.2024; DOI: 10.29000/rumelide.1469407

Peer Review: Two External Referees / Double Blind

merkezi olması, bu büyük şairin de çocukluğundan itibaren kültür ve sanat muhitinden istifade etmesinin yolunu açmış ve onu bu yönlerden beslemiştir. Nevâyî, şairlik döneminde zengin bir kültür çevresinde bulunmuştur. Sık sık toplanan sanat meclislerinin hâmesi sayılan Nevâyî, bu meclislerde döneminin ünlü şair, musikişinas, hattat ve edipleriyle birlikte olmuştur. Hüseyin Baykara gibi sanata ve kültüre değer veren bir hükümdarın yanında olması hem Herat'taki bu kültür çevresi açısından hem de Nevâyî'nin sanatı açısından önem taşımaktadır.” (Argunşah, 2013: 40-41) demektedir.

Çağatay edebiyatının kuruluşunda, gelişmesinde, yaygınlaşmasında önemli katkısı olan Nevâyî, bir şair ve edebiyatçı olarak kendisinden sonraki bütün Türk şair ve yazarları üzerinde etkili olmuştur. Nevâyî; “Eserleri ile başlı başına bir çağı dolduran, ona kendi damgasını vuran büyük bir şair, fikir adamı, devlet adamı ve hepsinin üzerinde dil ve ulus arasındaki köprüyü kurmasını bilen bilinçli bir Türk milliyetçisidir. O, yalnız Türkçenin çağının edebiyat dili olarak kabul edilen Farsçadan üstünlüğünü öne sürmekle kalmamış, ana dilini işleyip yüksek bir edebiyat dili haline getirerek bunu sağlamıştır.”(Canpolat, 1995: XIII).

Onun Türk dilinin önemini bilinmesi için yazdığı eserlerin başında *Muhâkemetü'l-Lugateyn* gelir. Nevâyî'nin 1499 yılında Herat'ta yazmış olduğu bu eserin adı “iki dilin muhakemesi” anlamına gelir. Çok iyi derecede Farsça bilen Nevâyî eserinde, Farsça ile Türkçeyi karşılaştırır ve Türkçenin Farsçadan daha güçlü bir dil olduğunu ispatlamaya çalışır. “*Muhâkemetü'l-Lugateyn*'de Türkçe ile Farsça; kelime hazineleri, anlam zenginlikleri, gramatik imkânları, ses özellikleri bakımından karşılaştırılır. Eserinde ortaya koyduğu belgelerle Ali Şîr Nevâyî, Türkçenin anlatım gücünün Farsçadan üstün olduğunu ispatlamaya çalışmıştır. Türkçede bulunan çeşitli gramer şekillerinin ve kelimelerin Farsça karşılıklarının bulunmadığını ve bunlardan dolayı Türkçenin insanın duygu ve düşüncelerini ifade etmek ve şiir söylemek açısından Farsçaya nazaran daha uygun olduğunu söyler. Türklerin doğru, temiz ve dürüst olmalarının Farslardan daha keskin zekâlı, daha üstün anlayışlı, daha saf ve temiz olmalarına yol açtığını belirtir.” (Üstüner, 2017: 219). Vahit Türk eser için “Türk diliyle ilgili olmanın yanında Nevâyî'deki dil bilincini ve Türkçe sevgisini de göstermek bakımından son derece önemli bir kaynaktır.”(Türk, 2020: 16) der.

Ali Şîr Nevâyî, *Muhâkemetü'l-Lugateyn*'de (ML) “Bambaşka maksatların ifadesi için belirlenmiş olan bu yüz kelimenin hiçbirisi için Sart dilinde kelime yapılmamıştır. Ne var ki bunların hepsi konuşma sırasında kişinin ona ihtiyaç duyduğu son derece gerekli kelimelerdir. Çoğu (Sart'ın) mânasını anlatamayacağı şekildedir. Bir kaçını anlatsa, her halde her kelimenin anlatımı için nice kelimeyi bir araya getirmeyince olmaz, o da Arapça kelimelerin yardımı ile!” (Özönder, 1996: 204) demektedir. Eserde Farsçada karşılıklarının olmadığı söylenen 100 fiil şunlardır: “**aldamak, argadamak, aylanmak, bıçmak, boşamak, busmak, buşurğanmak, bürmek, cıaymak, çıdamak, cırgamak, çaykalmak, çıkanmak, çımdılamak, çiçergemek, çigreymek, çürgenmek, çubrumak, çubrutmak, divdeşimek, doptulmak, dumsaymak, ıngranmak, ıskarınmak, ıgermek, ıgirmek, ıglenmek, ıgrenmek, indemek, irikmek, işenmek, kadamak, kaşamak, karalamak, kazğanmak, kengsiremek, kenergemek, kıçığlamak, kılmak, kımırdamak, kımsanmak, kımsanmak, kınamak, kınggaymak, kıngranmak, kıngraymak, kıstamak, kızğanmak, kinergemek, kerkinmek, kizermek, koğalmak, kömürmek, köndürmek, körpekleşmek, körüksemek, kuruşşamak, kuvarmak, kündeletmek, küngrenmek, küngürdemek, küymenmek, munğaymak, munflanmak, nikemek, oğranmak, osanmak, öngdeymek, örtenmek, savrulmak, sığınmak, sığırmak, sılanmak, sıpamak, sıpırmak, sızgurmak, singremek, singürmek, sirmemek, sirpmek, soğranmak, sögedemek, söndürmek, suqlatmak, sürkenmek, şağaldamak, tamşımak, tançkamak, tançkalmak,**

tarıkmak, tanlamak, tirmek, tivremek, töşelmek, tözmek veya tüzme, türmek, umunmak, umsunmak, üşermek, yadamak, yalınmak, yaşamak, yigirmek” (Özönder, 1996: 108 - 154). Bu yüz fiilin bir kısmının bugün Türkiye Türkçesi ağızlarında aktif bir şekilde kullanımı devam etmektedir. Rıdvan Öztürk “*Ali Şîr Nevâyî'nin Dili Hakkında*” adlı çalışmasında “Bu fiillerin tamamının varlığını sürdürdüğü Türkçe yok. Bu yüz fiilden 40'ı Uygur Türkçesinde, 46'sı Özbek Türkçesinde, 50'si Kırgız Türkçesinde, 49'u Kazak Türkçesinde, 44'ü Türkmen Türkçesinde hala yaşamaktadır.” (Öztürk, 1997: 375) ifadelerini kullanır. Rıdvan Öztürk “*Ali Şîr Nevâyî'nin Dili Hakkında*” adlı çalışmasında 100 fiili bugünkü Uygur, Kazan, Kırgız, Özbek ve Türkmen Türkçesinde araştırmış; Makbule Erdoğan ise “*Muhakemetü'l-Lugateyn'de Bulunan Fiillerin Türkiye Türkçesindeki İzleri*” isimli çalışmasında bu 100 fiilden sadece 9'unun Türkiye Türkçesi, Azerbaycan Türkçesi, Türkmen Türkçesi, Kırgız Türkçesi, Kazan-Tatar Türkçesi ile Başkurt Türkçesindeki durumlarını araştırmıştır.

15. yüzyılda kaleme alınmış *Muhakemetü'l-Lugateyn'de* (ML) Farsçada karşılıklarının bulunmadığı söylenen bu yüz fiilin bugünkü Türkiye Türkçesi ağızlarındaki görüntülerini araştırdığımız bu çalışma için *Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü* (DS) taranarak bu fiillerden hangilerinin bulunduğu, yapıları, bugünkü anlamları ve bunlardan türetilmiş sözcükler tespit edilmiştir. Ayrıca bu fiillerin Eski Türkçe ve Orta Türkçe döneminde kullanılıp kullanılmadıkları da araştırılmıştır.

2. Muhakemetü'l-Lugateyn'deki Fiillerin Derleme Sözlüğü'ndeki Şekilleri, Anlamları, Yapıları, Türevleri ve Kullanıldığı Ağızlar

Aldamak: Aldatmak (ML.108).

Eski Türkçeden beri “alta-: Kandırmak, aldatmak; altağ: 1. Hile, al, aldatma. 2. Yardım, destek;” (Bayat, Çınar, 2020: 24; Caferoğlu, 1993: 8) şeklinde kullanılan bir sözcüktür. Orta Türkçe döneminde çeşitli türevleriyle varlığını sürdürmüş, Eski Anadolu Türkçesinde “alda-, aldagan, aldaguc, aldagucılık, aldamak söz, aldaşmak, aldayıcı...” (Kanar, 2018: 33-34) gibi pek çok türeviyle de kullanılmaya devam etmiştir. Sözcüğün yapısıyla ilgili Gülensoy “alda - [‘Aldatmak’ < Orta Türkçe al ‘hile’ + da-] (Gülensoy, 2018: 22) demektedir.

DS'de: **Aldamak:** Aldatmak, kandırmak; **aldak buldak (aldak soldak):** Aldatarak, kandırarak: “Çocuğu *aldak buldak getirebildim.*”; **aldanca (aldak, aldancak, aldangaç, aldangeç, aldangıç, aldanguç):** Avutacak, kandıracak, gönül alacak şey, söz: “Üzüntülü gülerimde bir *aldanca bulamadım.*”; **aldanç:** Çabuk aldanan, uysal adam; **aldangıçlık:** Aldanma, yanılma: “*Katırı değiştim, biraz aldangıçlık oldu ya zararı yok.*”; **aldauk:** Yalan; **aldaukçu:** Yalancı; **aldil (aldangıç):** Kurnazlık, hile; **aldancık;** Tuzak olarak hazırlanmış kar çukuru anlamında Burdur, Muğla, Bolu, Çorum, Tokat, Trabzon, Gümüşhane, Rize, Ankara, Giresun, Maraş, Aydın, Tekirdağ, İçel, İstanbul, Denizli, Konya, Çankırı, Edirne, Eskişehir, Adana, Amasya, Samsun (DS. 209-210) ağızlarında kullanılmaktadır. Bugün Anadolu ağızlarında da “al+da-n-ca, al+da-n-gıç, al+da-n-ç, al+da-n-gıç+lık” gibi bünyesine aldığı çeşitli yapım ekleriyle işlevliğini sürdürmekte ve aynı anlamda kullanılmaya devam etmektedir.

Avunmak: Avunmak, teselli bulmak, gönül aldatmak (ML.108).

Eski Türkçe ve Orta Türkçede birkaç varyantına rastladığımız fiilin yapısını Gülensoy “avun - [‘teselli bulmak’ = Orta Türkçe awun- (DLT) <*ābn- < a:b1- ‘teselli olmak’]” (Gülensoy, 2018: 44) şeklinde açıklar.

DS'de:**Avınmak:** Avunmak; **avundurmak/avındırmak:** Avutmak, gönlünü almak, oyalamak anlamında Denizli, İzmir, Kütahya, Eskişehir, Samsun, Maraş, Sivas, Yozgat, Ankara, Niğde, Konya, İçel, Antalya, Muğla, Edirne, Amasya, Tokat, Gümüşhane, Bitlis, Hatay (DS. 383-395) ağızlarında kullanılmaktadır. Geçmişte birkaç türeyle kullanılan bu sözcük ağızlarda sadece “avınmak” ve “avundurmak” şeklinde eylem olarak benzer anlamda kullanılır.

Biçimək: Biçmek (ML.109).

Eski Türkçe ve Orta Türkçe döneminde biç- ya da bıç- biçiminde bir fiile rastlanmamaktadır. Ancak biç-/biç- şeklinde yaygın bir şekilde kullanılan bir fiil bulunmaktadır. “biç-/biç-: Biçmek; biçmek, kesmek, doğramak; toplamak” (Caferoğlu, 1993: 27; Bayat, Çınar, 2020: 46; Bayat, 2020: 67) anlamında Eski ve Orta Türkçede çeşitli türevleriyle rastladığımız fiil oldukça işlek bir şekilde kullanılmıştır. Sema Barutçu Özönder bu fiil için “Tarihi dil malzemesi biç- şeklinde bir fiil kökünü tanımlamıyor. Bu fiil biç-/biç- “biçmek, kesmek” fiilinden sıklık gösteren bir fiilden fiil yapım eki alarak kazı- (kaz-ı-) gibi kurulmuş bir fiil olmalıdır. Biç-/biç- fiili Çağatay sahası sözlüklerinde vardır.”(Özönder, 1996: 109) demektedir.

DS'de **biç-** fiilinden yapım ekleriyle **biçek:** 1. Tarlalara saatle su salımı. 2. Biçerbağlar makinesi. 3. İyi biçmeye elverişli buğday veya arpa; **biçelge:** 1. Biçilecek yer. 2. Çayır; **biçim ayı:** Temmuz; **biçim çıktı:** Tarla çayır biçme zamanı; **biçimlik:** Ortaklaşa biçilen çayır; **biçinçi:** Biçim yapan, ekin kaldıran kimse; **biçinci kuşu:** Ekin kaldırma zamanı görülen güzel sesli, turnaya benzeyen bir kuş; **biçki (bıçkı, bıçcı, bıhçı, bıhçı, bıhı, bıkcı, bıkcı, bışğı, bışkı, bıçki, bıççı, bışkı, bışki):** 1. Testere. 2. Deri ve kösele kesmek için ayakkabıcı ve saraçların kullandığı bir aygıt. 3. Bağ budamaya yarayan dişli bıçak; **biçki tezgâhı:** Modelcilerin tespit için kullandıkları alet; **biçim;** Ekin kaldırma anlamında Aydın, İçel, Kars, Erzurum, Artvin, Samsun, Kerkük, Afyon, Isparta, Burdur, Denizli, Bilecik, Kocaeli, Bolu, İstanbul, Çorum, Kastamonu, Trabzon, Elazığ, Maraş, Sivas, Kayseri, Malatya, Muş, Niğde, Gaziantep, Van, Giresun, Erzincan, Antalya, Rize, Konya, Balıkesir, Sinop, Edirne, Çanakkale, Amasya, Tokat, Urfa, Muğla (DS. 683-657-658) ağızlarında kullanılmaktadır. Bugünde ağızlarda “biç-im, biç-im+lik, biç-ki” gibi çeşitli yapım ekleriyle türemiş biçimleriyle ve “biçim ayı, bıçkı tezgâhı” şeklinde birleşik yapılarda yaygın bir biçimde aynı anlamda kullanılmaya devam etmektedir.

Busmak: Pusmak, pusu kurmak; dışarı firar etmek (ML.110).

Sözcük Eski Türkçede bus- biçiminde bulunmamakta püs- ve pus- (Caferoğlu, 1993: 106; Bayat, Çınar, 2020: 185) şeklinde görülmektedir. Gülensoy sözcükle ilgili “pus- [1. Sinmek; 2. Bir şeyi kendine siper edip saklanmak; 3. Ortalığı hafif sis kaplamak, pusarmak = Eski Türkçe’de pus- ‘ gizlenmek, saklanmak’...; Orta Türkçede pus- ~ püs-... busuş- ‘karşılıklı pusuya yatmak; busuğ ‘pusu’ <*-buks- < *buksı-...buk- ‘saklanmak, gizlenmek’]...< bus – (> pus-) saklanmak, sinmek”(Gülensoy, 2018: 573) der.

DS'de: **Busmak:** Gizlenerek bir konuşmayı dinlemek; **busunç:** Sığınma; **busunmak:** Sığınmak anlamında Kars, Van, Sivas, Tokat, Tunceli, Elazığ (DS. 806) ağızlarında kullanılır. Bugün sözcüğün ağızlarda “busunç, busunmak” şekillerinin benzer anlamda kullanıldığı ve işlek olmadığı görülmektedir.

Bürmek: Bürmek, bükmek, kıvrırmak (ML.110).

Eski Türkçede izine pek rastlayamadığımız bu sözcükle ilgili Gülensoy “bür-¹ [Bürmek; örtmek; katlamak, devşirmek; kaplamak = Orta Türkçe bür- (DLT) < *bü-r-” (Gülensoy, 2018: 132) açıklamalarını yapar.

DS'de: **Bürmek:** Katlamak, devşirmek; **bürmeç:** Kesenin iple büzülen yeri anlamında Balıkesir (DS. 828) ağzında benzer anlamda isim ve fiil biçimiyle kullanıldığı ve yaygın olmadığı görülmektedir.

Çıdamak: < Mo. Tahammül etmek, katlanmak, dayanmak (ML.111).

Eski Türkçede izine rastlamadığımız bu sözcüğün Orta Türkçe döneminde de pek işlek olmadığı görülmektedir. Gülensoy çıda- fiilini madde başı olarak almamış ancak “çıdam ‘Sabır, tahammül’ < Türkçe çıda- ‘sabretmek’ (Eren, TD 637, 30) + m” (Gülensoy, 2018: 166) diyerek Eren’e gönderme yapmıştır.

DS'de: **Cıdamak/Cıdamak:** 1. Beğenmek, istemek; 2. Sabretmek; **cıdamık:** Sabırlı olan anlamıyla İçel, Isparta, İstanbul, Konya (DS. 896) ağzlarında benzer anlamda fiil ve isim türeviyle kullanılmakta ve işlek olmadığı görülmektedir.

Çımdılamak: Çimdiklemek (ML.113).

Eski Türkçede sadece “çimdi-: Çimdiklemek.” (Bayat, Çınar, 2020: 67) şekline rastladığımız sözcük Orta Türkçe döneminde de “çimdi-: Çimdiklemek.” (Bayat, 2020: 109) biçiminde pek işlek olmayan bir sözcüktür. Gülensoy çimdi- fiilini eserine dâhil etmemiş ancak “çimdik ‘çimdik’ = Eski Türkçe çimdi- ‘çimdiklemek’ + -k...: Çımdı- < çim/çim ‘yansıma’ + di-k” (Gülensoy, 2018: 174) demiştir.

DS'de: **Çımdıklamak, cimciklemek [cimciklamak, cimciklemek, cımkılamak, cıncıklamak, cimbişlemek, cimbizlemek, cimcimlemek, cimcirmek, cimdirmek, cimişlemek, cimmek, cümcüklemek, çımdıklamak, çimcik çalmak, çimciklemek, çimdiyhlemek, çimçiklemek, çimdimek]:** Çimdiklemek anlamında Isparta, Burdur, Denizli, Aydın, İzmir, Balıkesir, Çanakkale, Bursa, Kütahya, Eskişehir, Kocaeli, Bolu, Sakarya, Zonguldak, Çankırı, Çorum, Samsun, Amasya, Tokat, Ordu, Giresun, Trabzon, Gümüşhane, Rize, Kars, Erzurum, Maraş, Sivas, Yozgat, Ankara, Niğde, Konya, İçel, Antalya, Edirne, Bolu, İstanbul, Nevşehir, Manisa, Artvin, Iğdır, Kars, Hatay (DS. 1176-970-971) ağzlarında birleşik yapıda ve türemiş biçimleriyle aynı anlamda yaygın bir biçimde kullanıldığı görülmektedir.

İgirmek: Dönmek, döndürmek; eğirmek (ML.117).

Eski Türkçede ve Orta Türkçe döneminde bazı türevlerine rastladığımız sözcük “eğir-: 1. Eğirmek; 2. Çevirmek, kuşatmak, sarmak, döndürmek; 3. Takip etmek; 4. Sevk etmek; 5. Ezmek” (Bayat, Çınar, 2020: 78) anlamında kullanılmaktadır.

DS'de: **İgirmek:** Bükmek anlamında sadece Kastamonu ve Denizli (DS. 2511) ağzında yakın anlamda kullanıldığı ve yaygın bir kullanımının olmadığı görülmektedir.

İrikmek: 1. Erken kalkmak; 2. Acele etmek; 3. Kalbi sıkıntılı olmak, can sıkılmak; usanmak, bıkmak; yorulmak; 4. Nefret etmek, istikrah etmek (ML.119). Özönder fiil için “<er-ik- ‘acele etmek’, -ik- fiilden fiil yapım eki ile pekiştirmeli fiil. Fiil kökünü krş. Türkiye Türkçesi (ağzlar) ermek ‘acele etmek’ (Özönder, 1996: 119) demektedir.

DS'de: **Ermek:** Acele etmek; **erdirmek:** Acele ettirmek anlamında sadece Sivas (DS. 1764-1775) ağzında fiilden fiil yapım eki olarak türemiş biçimiyle kullanılmakta ve yaygın bir kullanımının olmadığı görülmektedir.

İşenmek: İnanmak, güvenmek, mutmain olmak (ML.119).

Eski Türkçede izine rastlamadığımız bu sözcük Orta Türkçede “ışan-/ışen-: İtimat etmek, inanmak, güvenmek, tevekkül etmek, kabul etmek, bel bağlamak; ışanmak: İnanç, iman, inanış (Bayat, 2020: 202-221) biçiminde ve işlek bir fiil değildir. Gülensoy (2018), Nişanyan (2009), Eyüboğlu (2017) çalışmalarına bu sözcüğü dâhil etmemişlerdir. Clauson ise “ışen-: To trust, believe, rely on (someone) (Clauson, 1972: 264) (Birine güvenmek, inanmak, itimat etmek) biçiminde almıştır.

DS’de: **İşanmak:** Güvenmek anlamında yalnızca İstanbul ve Konya (DS. 2495) ağızlarında benzer anlamda kullanılır ve işlek bir fiil değildir.

Ƙadamak: < Moğolca Muhkemleştirmek, çivilemek, perçinlemek, çakmak, batırmak (ML.120).

Eski Türkçede izine rastlayamadığımız sözcük Orta Türkçede “Ƙada-: Çivilemek, mıhlamak, bağlamak, takmak, berkitmek, saklamak, koymak”(Bayat, 2020: 231) anlamında pek yaygın bir fiil değildir.

DS’de: **Gadamak/Gadamağ:** 1. Bir şeyi bir yere sıkıca bağlamak, tutturmak, dikmek. 2. Kısaltmak; **kadamak/kadamağ:** 1. Sıkıştırmak, bağlamak; 2. İki şeyi birbirine çivi ile iliştmek; **kadanmak:** Mihlanmak, çivilenmek; **kadaklamak I:** Çivilemek anlamında Gümüşhane, Artvin, Sivas, Tokat, Erzincan, Bitlis, Ankara, Ordu, Konya, Erzurum, Giresun ve Çorum (DS. 1889-2589-2590) ağızlarında benzer anlamlarda kullanılmaktadır.

Ƙaralamak:1. Bakmak, dikkati bir şeye çevirmek, ikide bir bakmak; 2. Karalamak; itham etmek, kötülemek (ML.121).

Eski Türkçeden beri çeşitli türevleriyle bilinen bir sözcüktür. Gülensoy sözcüğün yapısı için “karala- [Pisleme, lekeleme = Orta Türkçe karala- (DLT) < kara + la-] (Gülensoy, 2018: 370) demektedir.

DS’de: **Karalamak (I):** 1. Kötülemek, kara sürmek; **karaltmağ:** Gözden düşürmek, hor göstermek; **karamak (1)[karanmak-2]:** 1. Birisinin arkasından kötü konuşmak, kötülemek; 2. Mızıkçılık etmek; **karamak 2:** İyi görmek için dikkatle bakmak anlamında Isparta, Denizli, Aydın, Manisa, Balıkesir, Eskişehir, Sakarya, Tokat, Ordu, Artvin, Elazığ, Maraş, Gaziantep, Sivas, Nevşehir, Niğde, Konya, İçel, Muğla, Çanakkale, İstanbul, Çorum, Amasya, Yozgat, Kırşehir, Kayseri, Adana, Kütahya (DS. 2650-2651) ağızlarında kara+l-t-, kara+n- biçiminde türemiş şekilleriyle benzer anlamlarda kullanılmaktadır.

Ƙıçıklamak (-c-): Gıdıklamak, tahrik etmek (ML.123).

Eski Türkçede “Ƙıçı-: Tahriş etmek” (Bayat, Çınar, 2020: 120) biçiminde rastladığımız sözcüğün yapısı için Özönder “Ƙıçıkla-‘nın Ƙıçık- fiilinden –la- ile türetilmiş bir fiil olabileceği akla gelse de Ƙıç-ı-Ƙ+la- şeklinde bir açma daha uygun görünmektedir (Özönder, 1996: 123) der.

DS’de: **Kıncıklamak [Ƙıçıklamak/Ƙıçıklamak/Ƙıdıklamak/Ƙınciklemek]:** Gıdıklamak; **gıçıklanmak:** Birisi dokunduğu zaman irkilmek, gıdıklanmak; **gıçılmak:** Gıdıklanmak anlamında Gümüşhane, Isparta, Burdur, Sivas, Tokat, Gaziantep, Hatay, Çanakkale, Trabzon, Çankırı, Elazığ (DS. 2808-2026-2027) ağızlarında çeşitli şekillerde benzer anlamda kullanılmaktadır.

Ƙımırdamak: Kimildamak, sallanmak (ML.124).

Eski Türkçede bu sözcüğün izine rastlanmamıştır. Fiil Orta Türkçede “kımirda-/kımilda-: Kımıldanmak, kımıldamak” (Bayat, 2020: 266) anlamındadır ve yaygın değildir. Gülensoy ‘kıpırdamak’ fiili için yaptığı açıklamada “K(>g)I(< ĩ)B(>M)I(>i)R(~L)+D(~L)A(>i)-” (Gülensoy, 2018: 409) der.

DS'de: **Gımıldamağ [gımıldamak, gımışdamak, gımramak, gımranmak, gımraşmak, gıpramak, gıpranmak, gıpraşmak, gırmaşmak, gıyneşmak]:** Hareket etmek, kımıldamak; **gımılğızı:** Durmadan kımıldayan (kimse) anlamında Sivas, Isparta, Kastamonu, Samsun, Yozgat, Kayseri, Çankırı, Çorum, Amasya, Ordu, Kocaeli, İçel, Erzincan, Kütahya, Eskişehir, Malatya, Niğde (DS. 2045) ağızlarında benzer anlamda çeşitli biçimleriyle işlek bir şekilde kullanılmaktadır.

Kımsanmak: İmrenmek, çok arzu etmek (ML.124).

Fiil için “Türkiye Türkçesi (ağızlar) gımçın-: “Bir şeyi çok istemek”...bu manalandırma için iyi bir tanıktır”. Belki Kazak Türkçesindeki şu fiil de verilen bu fiillerle aynı fiildir: qımsın-: Rahatsız olmak, utanmak, çekinmek. Diğer yandan kızgan- fiilinin de Kumuk Türkçesinde “arzu etmek” manasını karşılması, bu iki fiili birbirleriyle ilgilendirmeye izin vermekte hatta bir *kı- köküne de götürmektedir. Eski ve Orta Türkçe metinleri ile Güneydoğu Sibiryaya şivelerindeki “arzu etmek, kuvvetle istemek, sevmek” manasındaki kın- ve bundan Hakas Türkçesi hın- fiili de bu kök fiilin dönüşlülük eki ile genişletilmiş şekli olmalıdır. Ancak fiil bu imlâ (:kımsanmak) ile asıl Çağatay sahası sözlüklerinde geçmemektedir” (Özönder, 1996: 124) şeklinde bir açıklama yapılmıştır.

DS'de: **Gımçınmak (1) [gınakmak]:** Bir şeyi çok istemek anlamında sadece Sivas (DS. 2044) ağızında benzer anlamda varlığını sürdürmektedir.

Kımşanmak: Sallanmak, yavaşça-usulca kımıldamak (ML.125).

Eski Türkçede “kımşa-, kımşağ, kımşançsız, kımşat-” (Bayat, Çınar, 2020: 135) gibi türevlerine rastladığımız sözcük için Özönder “Bu fiil Eski Türkçe kımşa-: Hareket etmek, sallamak ve kımşat-: Sarsmak, çalkamak, titremek fiili ile köktaş olmalıdır. Türk dilinde a > ı gelişmesi vardır.” (Özönder, 1996: 125) demektedir. Orta Türkçe döneminde bu fiile rastlanmamıştır. Gülensoy, Nişanyan, Eyüboğlu çalışmalarına bu sözcüğü dâhil etmemiş, Clauson ise sözcüğün yapısıyla ilgili herhangi bir bilgi vermemiştir. Ancak Özönder sözcüğün anlamını verdikten sonra “<kımşa-n- dönüşlü fiil” (Özönder, 1996: 125) demiştir.

DS'de: **Kımraşmak [kımcaşmak, kımıştamak, kımramak, kımranmak, kımşanmak, kımüşmak, kıpışmak, kırmaşmak, kırpışmak, kırmaşmak]:** Kımıldamak, kıpırdamak anlamında Aydın, Bolu, Kastamonu, Çorum, Amasya, Erzincan, Gaziantep, Maraş, Sivas, Niğde Manisa, Zonguldak, Tokat, Denizli, Trabzon, Malatya, Niğde (DS. 2805) ağızlarında çeşitli biçimleriyle işlek bir şekilde benzer anlamda kullanılmaktadır.

Kınamak: İşkence yapmak, tedip etmek, tefdi etmek, acı ve elem vermek (ML.125).

Eski Türkçeden beri bilinen bir fiildir. Yapısıyla ilgili Gülensoy “kına- [ayıplamak < Eski Türkçe ve Orta Türkçe kına- : İşkence etmek, cezalandırmak (DLT); kın, kıyın: Ceza, işkence, kına- (Kutadgu Bilig) <*kîn : Ceza, işkence; azap, zor (Talat Tekin) + a -” (Gülensoy, 2018: 409) der.

DS'de: **Kınamak [kınamağ]:** Ayıplamak; **kınamsık:** Ayıplayıcı; **gınamak [gınağlamak, gınamağ]:** 1. Ayıplamak; 2. Birini başkasına yermek, kötölemek anlamında Afyon, Isparta, Burdur,

Denizli, Aydın, İzmir, Manisa, Balıkesir, Kütahya, Eskişehir, Bolu, Kastamonu, Çankırı, Çorum, Sinop, Amasya, Tokat, Trabzon, Rize, Artvin, Erzincan, Van, Bitlis, Diyarbakır, Malatya, Gaziantep, Hatay, Sivas, Yozgat, Ankara, Kayseri, Niğde, Konya, Adana, İçel, Antalya, Muğla, Edirne, Bilecik, Kocaeli, Samsun, Ordu, Maraş, Tekirdağ, Kerkük, Gümüşhane, Elazığ (DS. 2806-2046-2047) ağızlarında isim ve fiil şekilleriyle yakın anlamda varlığını sürdürmektedir.

Kingraymak/Kingranmak: Azarlamak, darılmak, mırıldanarak sızlanmak; inat etmek < kıngır + ad- (ML126).

Eski Türkçede “kingrân-: Mırıldanmak”(Caferoğlu, 1993: 74; Bayat, Çınar, 2020: 121) anlamında tespit edilen sözcük Orta Türkçe’de “kıngır: 1. Eğri büğrü, kambur; 2. Yan yan bakış; 3. İnatçı; 4. Şaşı; 5. Kızgın, hiddetli; kıngru: Yan, şaşı”(Bayat, 2020: 267) gibi biçimleriyle görülür.

DS’de: **Kingırdanmak:** Yavaş sesle şarkı söylemek, mırıldanmak; **gingılı çalmak [gıñırdanmak, gıñırganmak]:** Kendi kendine şarkı mırıldanmak anlamında Gaziantep, Bayburt, Kars, Amasya, Niğde (DS. 2811-2050) ağızlarında yakın anlamda kullanılmaktadır.

Kıstamak: Zorlamak, sıkıştırmak, mecbur etmek (ML.127).

Eski Türkçede kısta- fiiline rastlanmamakta ancak Orta Türkçede fiilin “kısta-, kıstağ, kıstalaş-, kıstaş” (Bayat, 2020: 269) gibi türevleri bulunmaktadır.

DS’de: **Kıstalamak [kıstallamak]:** Daraltmak, bunaltmak anlamında sadece Tokat (DS. 2845) ağızında yakın anlamda kullanılmaktadır.

Kızganmak: Kiskanmak (ML.127).

Eski Türkçeden itibaren bilinen bir fiildir. Gülensoy fiilin yapısı için “kiskan-: [Sevgide veya kendisiyle ilişkili şeylerde bir başkasının ortaklığına veya üstün durumda görünmesine dayanmamak = Orta Türkçe kısgan- (DLT) ~ kısrıkan- < *kızğa- [< kız: Hasis + ga-]n-” (Gülensoy, 2018: 415) der.

DS’de: **Gısganmak:** Kiskanmak; **kızınmak [kızırganmak]:** 1. Kiskanmak; 2. Esirgemek, vermemek, göstermemek; **kızkanmak:** Herhangi bir şeyi başkalarına karşı korumak anlamında Samsun, Kastamonu, Çorum, Amasya, Tokat, Ankara, Sinop, Gaziantep ve Maraş (DS. 2062-2868) ağızlarında aynı anlamda varlığını sürdürmektedir.

Kerkinmek: Titremek, sarsılmak, sallanmak; istimna etmek; bir kimsenin ya da bir şeyin üzerine şiddetle çıkmak, tirmanmak < kerk – i – n - (ML.128).

Eski Türkçede bu fiilin izine rastlanmamıştır. Orta Türkçede fiil “kerki: Cima eder gibi birinin diğerine sürtünmesi”(Bayat, 2020: 260) anlamında görülmektedir.

DS’de: **Kerkinmek [kerkenmek, kerkmek]:** 1. Sapık amaçla birisinin arkasına değmek, sürtünmek; 2. Erkek hayvan dişisine karşı çiftleşme istediğini belirten hareketler yapmak anlamında Isparta, İstanbul, Kastamonu, Amasya, Artvin, Yozgat, Niğde, Konya, Adana, İçel, Kayseri, Ankara, Denizli, Erzurum, Eskişehir, Balıkesir (DS. 2756) ağızlarında benzer anlamda kullanılmaktadır.

K/Gömürmek: Kemirmek (kemik) < kemür- (ML.129).

Eski Türkçede bu fiile rastlanmamıştır. Orta Türkçede “kemür-: Kemirmek”(Bayat, 2020: 257) anlamında kullanıldığı görülmektedir.

DS'de: **Gemirmek [gemürmek]:** Kemirmek, dişlemek; **gemirti:** Kemirirken çıkan ses anlamında Çorum, Gümüşhane, Elazığ, Hatay ve Kerkük (DS. 1987) ağzlarında fiil ve isim şekliyle aynı anlamda varlığını sürdürmektedir.

Küngürdemek: Boğuk ses çıkarmak, homurdamak, mırıldanmak < küngür + de- (ML.132). Eski Türkçede bu fiile rastlanmazken, Orta Türkçede “küngürde-: Gümbürdemek” (Bayat, 2020: 304) anlamında yer almaktadır.

DS'de: **Küngüldemek [küngüllemek, küngürdemek, küngürlemek, küngüllemek, küngünlemek, küngürlemek]:** 1. Uykulamak, uyuklarken düşecek gibi olmak; 2. Yaşı ilerlemek, elden ayaktan düşmek, gözleri görmez olmak anlamında Edirne, Tekirdağ, Çanakkale, Adana, Afyon, Kütahya, Sivas, Amasya, Balıkesir, Çorum, İstanbul, Kırşehir, İzmir, Aydın, Muğla (DS. 3039) ağzlarında bütünüyle anlam değişmesi yaşayarak çeşitli şekilleriyle varlığını sürdürmektedir.

Mungaymak/Munflanmak: Mahzun, gamlı olmak, meyas olmak / kederlenmek, kaygılanmak (ML.133).

Fiilin yapısı için Özönder “< muñad- < buñ: Dert, gam + ad-; munflanmak < mung + la- n-” (Özönder, 1996: 133) demektedir. Eski Türkçeden itibaren bilinen bir sözcüktür.

DS'de: **Bun / bung:** Sıkıntı; **bungun [bunalgın, bunalık, bungunluk]:** 1. Sıkıntılı, üzgün; 2. Darlık, yokluk içinde olan; 3. Sıkıntılı, sıcak hava; **bungunluk, buñgunluk [bunalsalık, bunasalık, bungunnug, buñgunluk]:** 1. [→bungun]; 2. Sıkıntı, darlık; 3. Baygınlık; **buñalmak [boñalmak, bonalmak, bongalmak, bonulmak, bovalmak, bungalmak, bungunlamak, bunsukmak]:** Usanmak, yorulmak, bunalmak, darda kalmak; **buñlanmak:** Doğumu yakın olan kadın hastalanmak; **bungunmak:** Bunalmak, sıkılmak anlamında Yozgat, Afyon, Isparta, Burdur, Denizli, İzmir, Manisa, Balıkesir, Kütahya, Eskişehir, Bursa, Bolu, Samsun, Ankara, Niğde, Uşak, Konya, Artvin, Sivas, Antalya, Maraş, Giresun, Trabzon, Muğla, Kars, Hatay, Urfa, Kastamonu, Ordu, Adana, Bilecik (DS. 791-792-793) ağzlarında yapım eki alarak genişletilmiş isim ve fiil türevleriyle varlığını sürdürmekte ve işlek bir şekilde kullanıldığı görülmektedir.

Oñranmak: Atlar su ve yayım için kişnemek; ağlamak (yavru hayvanlar hak.) (ML.134). Eski Türkçede bu fiile rastlanmamıştır. Orta Türkçede “okra-, okraş-”(Bayat, 2020: 357) biçimleri görülmektedir. Yapısıyla ilgili Gülensoy “okra- <*ok: Yansıma + ra- (addan fiil yapan ek)” (Gülensoy, 2018: 501) demektedir.

DS'de: **Okramak:** 1. Bir şeye karşı çok istek duymak, gönülden sevmek; Yem isteyen at, koyun, keçi vb. hayvanlar, bağırarak, kişnemek; **okranmak:** Koç koyunla çiftleşmek istemek anlamında İçel, Kırşehir (DS. 3277) ağzlarında varlığını sürdürmekte fakat yaygın olmadığı görülmektedir.

Osanmak: Usanmak, bıkmak; nefret etmek (ML.135).

Eski Türkçede bu sözcüğe rastlanmamıştır. Orta Türkçede “usan-, usandur-, usal” (Bayat, 2020: 482) gibi şekilleri görülmektedir. Yapısı için Gülensoy “usan- < *us + a - n -” (Gülensoy, 2018: 799) demektedir.

DS'de: **Osanmak**: Usanmak, bıkmak; **usangan**: Çabuk usanan; **usangın**: Bıkkın, bezgin; **usangınlık gelmek**: Bıkkınlık, bezginlik gelmek anlamlarında Maraş, Ankara, Niğde, Samsun, Denizli, Aydın, Manisa, İçel (DS. 3293-4044) ağızlarında fiil, sıfat ve birleşik fiil biçimiyle benzer anlamda kullanılmaktadır.

Örtenmek: Yanmak, kavrulmak (ML.135).

Eski Türkçeden itibaren bilinen bir sözcüktür. Yapısı için Özönder “örten- < *ör – t + e – n-” (Özönder, 1996: 136) demektedir.

DS'de: **Örten**: Orman, çayır vb. geniş yerleri saran yangın anlamında Konya (DS. 3351) ağızında isim olarak kullanılmaktadır.

Savrulmağ: Savrulmak (ML.136).

Eski Türkçede rastlayamadığımız bu sözcüğün Orta Türkçede bazı türevleriyle kullanıldığı görülmektedir. Yapısı ise “savrul- < sav – ur – (u)l-” (Gülensoy, 2018: 605) biçimindedir.

DS'de: **Savrik (I) [savruğ]**: Dağınık, dikkatsiz; **savrik (II) [savrak]**: Tutumsuz, yersiz para harcayan; **savrikmak (III)**: Oraya buraya uçuşmak: *Arılar savrıyıyor.*; **savurgu**: Pekmez kaynatırken karıştırmaya yarayan delikli kepece biçiminde sukabağı; **savurucu**: Harman savuran kimse; **savurkaç**: Akşamüstü çıkan sert yel; **savruntu**: 1. Tipi; 2. Savrulan şey anlamında Denizli, Manisa, Tokat, Eskişehir, Kocaeli, Çorum, Samsun, Ordu, Giresun, Kırşehir, Niğde, Sakarya, Kayseri Konya, Aydın, Bolu, Kırklareli, Elazığ, Edirne, Hatay ve Gaziantep (DS. 3556-3558) ağızlarında isim ve fiil şekilleriyle varlığını sürdürmektedir.

Sığınmağ: Sıgmak; sığınmak; güvenmek (ML.136).

Eski Türkçeden beri bilinen bir fiildir. Yapısı “sığ - + - (ı)n-” (Gülensoy, 2018: 624)'dır.

DS'de: **Sıgnak**: Av hayvanlarının sığındıkları sarp yerler, mağara; **sıgnaşmak**: Sıgmaya çalışmak, sığışmak; **sıgınc (sığıç, sığıncı, sığınç)**: 1. Sığınan kimse, sığıntı; 2. Uşak; **sığınmağ**: Sığınmak, birine dayanmak anlamlarında Artvin, İçel, Tokat, Eskişehir, Samsun, Amasya, Sivas, Maraş, Gaziantep, Kayseri, Kars (DS. 3605) ağızlarında yapım eki almış fiil ve isim biçimleriyle benzer anlamda varlığını sürdürmektedir.

Sıvamağ: 1. Sıvamak, sıvazlamak; süslenmek; 2. Sepmek, saçmak; israf etmek (ML.1389). Eski Türkçede bu sözcüğe rastlanmamıştır. Orta Türkçede “sıva-, sıvağı” (Bayat, 2020: 407) sözcükleri görülmektedir.

DS'de: **Sıpatlamak [sıpartlamak]**: Sıvamak, yukarı çekmek anlamıyla Giresun ve Gümüşhane (DS. 3615) ağızlarında yapım eki alarak genişlemiş türevleri kullanılmaktadır.

Sızgurmağ: 1. Sızdırmak, eritmek; sezdirmek, ima etmek; belli etmek < sız – ğur-, -ğur- ettirgenlik eki ile.; 2. Çizmek, nakşetmek, hak etmek << çiz – ğur -, -ğur- ettirgenlik eki ile (ML.140).

Eski Türkçeden itibaren bilinen bir fiildir.

DS'de: **Sızağan:** Az su sızan yer; **sızak:** Dağ sırtlarından, taş aralarından sızan su, küçük pınar; **sızgı:** Sızıntı, damla; **sızık:** Çok ağlayan, sızlanan kimse; **sızılmak:** Yağ, bal vb. şeyler eritilerek süzülme, yabancı maddelerden arınmak; **sızırma:** Süzülmüş, eritilmiş (yağ, bal vb. için); **sızırmak:** Bal yağ vb. eritip süzmek anlamında Artvin, Ankara, Adana, Isparta, İçel, Bursa, Kayseri, Ağrı, Denizli, İzmir, Sivas, Niğde, Burdur, Konya (DS. 3629-3630) ağızlarında çeşitli yapım ekleri alarak isim ve fiil biçimleriyle varlığını sürdürmektedir.

Singürmek: Sindirmek, hazmetmek < siŋ – ür - (ML.140).

Eski Türkçeden beri kullanılan bir fiildir.

DS'de: **Sinirmek [siğirmek, siğıştirmek, singürmek]:** Sindirmek, hazmetmek anlamında İzmir, Gaziantep, Kırşehir, Konya, Adana, İçel, Kıbrıs, Ordu, Maraş, Yozgat, Artvin, Antalya, Tokat (DS. 3643) ağızlarında farklı biçimleriyle aynı anlamda varlığını sürdürmektedir.

Sirpmek: Serpmek, saçmak; (yağmur) inmek (ML.141).

Eski Türkçeden itibaren “sep-: Düzeltmek, hazırlamak, teçhiz etmek, birleştirmek”(Caferoğlu, 1993: 132; Bayat, Çınar, 2020: 197) anlamında bilinen bir fiildir. Yapısı “serp- [/-r-/ türemedir.”(Gülensoy, 2018: 617).

DS'de: **Serpmek:** 1. Eşit oranda dağıtmak, serpiştirmek; 2. Serpmek, saçmak; **serpken [sepkin]:** Su damlaları; **sepelemek [sebelemek, sekelemek, serpelemek]:** Çiselemek, az az yağmak; **sepinti [sepenek, sepgin, serpinti, serpüntü]:** Kısa süreli ve az yağın yağmur; **sepişmek:** Serpişmek, dağılmak anlamlarında Denizli, Trabzon, Hatay, Ordu, Manisa, Aydın, İzmir, Çanakkale, Eskişehir, Kocaeli, Sakarya, Samsun, Amasya, Giresun, Kars, Ağrı, Sivas, Ankara, Kayseri, Niğde, Konya, İçel, Antalya, Kırklareli, Tekirdağ, Tokat, Afyon, Burdur, Kütahya, Kastamonu, Elazığ (DS. 3593-3585-3586) ağızlarında çeşitli yapım eki almış isim ve fiil türevleriyle işlek bir biçimde kullanılmaktadır.

Soğranmak: Mırıldanmak, dudak altından yavaş yavaş söylenmek, homurdanmak (ML.142). Eski Türkçede bu fiile rastlanmamıştır. Orta Türkçede “soğran-: Ağzı içinde anlaşılmaz söz söylemek”(Bayat, 2020: 412) anlamında görülmektedir. Yapısı “soğran- <*soğra – n -”(Gülensoy, 2018: 650) biçimindedir.

DS'de: **Sokranmak [soğranmak, soğurdanmak, sokurdamak, sokurdanmak, sokur sokur etmek, somurdamak, somurdanmak, sorkanmak]:** Söylenmek, homurdanmak, gönülsüz iş yapmak anlamında Denizli, İzmir, Çanakkale, Bursa, Tokat, Eskişehir, Çorum, Amasya, Samsun, Ordu, Giresun, Diyarbakır, Maraş, Gaziantep, Sivas, Kırşehir, Nevşehir, Ankara, Kayseri, Niğde, Konya, Adana, Edirne, Kırklareli, Hatay, Isparta, Burdur, Manisa, Kütahya, Tekirdağ, Aydın, Antalya, İçel (DS. 3660-3661) ağızlarında farklı şekilleriyle işlek bir biçimde benzer anlamda kullanılmaktadır.

Söndürmek: Söndürmek (ateş) (ML.143).

Eski Türkçeden beri bilinen bir fiildir. Yapısı “söndür- < sö:n – dür -”(Gülensoy, 2018: 662) biçimindedir.

DS'de: **Söndürgeç:** Haşhaş yağcılarının kullandıkları kömür söndürmeye yarayan saç soba; **sövünmek [söğünmek, sönmek, söyünmek]:** Sönmek; **sövündürmek:** Söndürmek anlamında Kütahya, İçel, Niğde (DS. 3681-3684) ağızlarında isim ve fiil türevleriyle varlığını sürdürmektedir.

Tarıkmak: Daralmak, can sıkılmak, sıkıntılı olmak < tār + ıķ- (ML.146).

Eski Türkçeden itibaren bilinen bir fiildir. Gülensoy bu fiili çalışmasına almamış ancak “darak- (halk): Darda kalmak, Azerbaycan Türkçesi darıh-: Sıklamak < tār + 1 - ķ -” (Gülensoy, 2018: 195) biçiminde bir açıklama yapmıştır.

DS'de: **Darıkmak:** 1. [→darlanmak]; 2. Başı dara gelmek, sıkışmak; 3. Sıcaktan bunalmak, nefesi kesilmek; 4. [→daralmak]; **darlanmak [daralmak, darazmak, darazmak, darıhmağ, darıhmak, darıkmak, darsıhmağ, darsıkmak, darsımak:** Canı sıkılmak, bunalmak, rahatsız olmak, sıkıntılı vakit geçirmek, hiddetlenmek anlamında Amasya, Erzurum, Isparta, Burdur, Bolu, Samsun, Giresun, Trabzon, Rize, Artvin, Erzincan, Eskişehir, Kayseri, Sivas, Gümüşhane, Kars, Gaziantep, Niğde, İçel, Kütahya, Kırklareli, Balıkesir, İzmir (DS. 1371-1372) ağızlarında çeşitli ses değişiklikleriyle işlek bir biçimde benzer anlamda kullanılmaktadır.

Tirgemek: 1. Sormak, sual etmek; aramak, araştırmak; 2. Direk dikmek; destek vermek, dayamak; 3. Engellemek; tenkid ve tekdir etmek, azarlamak < tirge- (ML.1489).

Eski Türkçede “tire-: Desteklemek, diremek; tiren-: Direnmek, tutunmak; tir-: 1. Toplamak, derlemek; 2. Yaşamak” (Bayat, Çınar, 2020: 219-220) biçiminde kullanılan fiil Orta Türkçe döneminde “terge-: 1. Tahkik etmek, araştırmak; 2. Terletmek; tergeş-: Arka arkaya gelerek derlenmek; tire-: Diremek, dayamak; tireğü: Direk, dayanak; tireş-: 1. Çekinmek; 2. Tartışmak, münakaşa etmek” (Bayat, 2020: 450-456) gibi bazı türevleriyle kullanılmaktadır. Gülensoy fiilin tire- biçimi için “tire- < tir – ‘dayamak, diremek’ + e -” (Gülensoy, 2018: 742) der.

DS'de: **Diremek [diremeg]:** Bir şeyi dikine koymak, dayamak, durdurmak anlamında Isparta, Eskişehir, Çorum, Amasya, Kars, Sivas, Yozgat, Niğde, Burdur, Konya ve İçel (DS. 1513) ağızlarında kullanıldığı görülmektedir.

Tözmek / Tüzmek: 1. Töz-: Tahammül etmek, sabretmek, dayanmak; 2. Tüz-: Düzmek, düzeltmek, düzenlemek; 3. Tüz-: Dizmek (ML.149-150).

Düzmek, düzeltmek, düzenlemek anlamıyla Eski Türkçeden beri bilinen bir fiildir.

DS'de: **Döymek [döyülmek, dözmeğ, dözmeç, dözmeçh:** Sabretmek, tahammül etmek, dayanmak anlamında Çorum, Niğde Yozgat, Konya, Aydın, Kerkük, Kars, İstanbul, Iğdır (DS. 1593) ağızlarında çeşitli biçimleriyle varlığını sürdürmektedir.

Türmek: Dürmek, katlamak (ML.151).

Eski Türkçeden itibaren bilinen bir fiildir.

DS'de: **Dürmek [dürelemek, dürmülemek, dürümeç]:** 1. Katlamak, katlayarak kaldırmak, sarmak, kıvrırmak; 2. Derleyip toplamak; **dürgü:** 1. Dürülme şekli, kat; **dürelemek:** Yuvarlamak; **dürekomak:** Derleyip toparlamak; **dürge:** Pişmiş ve dürülmüş yufka ekmeği; **dürmeç [dürmeç,**

düremeç, dürme, düremeyh, dürmük, düzemeç]: İçine katık konularak sarılmış yufka ekmeği; **dürmenmek:** Yataktan yuvarlanıp kalkmak anlamlarında Isparta, Denizli, Aydın, İzmir, Manisa, Bursa, Kütahya, Eskişehir, Kocaeli, İstanbul, Çorum, Samsun, Amasya, Tokat, Gaziantep, Ankara, Kırşehir, Kayseri, Niğde, Konya, Muğla, Tekirdağ, Kıbrıs, Adana, Afyon, Balıkesir, Edirne, Kırklareli, Antalya, İçel, Burdur, Erzincan, Sivas, Kars, Van, Urfa, Kayseri (DS. 1633-1634-1635) ağızlarında işlek bir biçimde isim ve fiil türevleriyle benzer anlamlarda kullanılmaktadır.

Umunmak/Umsunmak: Beklemek, ummak, tamah etmek/beklemek, ummak, istemek; ümidini kesmek (ML.152).

Eski Türkçeden beri çeşitli türevleriyle bilinen bir fiildir. Yapısı için Gülensoy “umun- < üm – (u)n -” (Gülensoy, 2018: 795) der. Umsunmak ise um – su – n – mak şeklindedir.

DS'de: **Ummak [umaca olmak, umma olmak, ummaya uğramak, umsalığa düşmek, umsuluk olmak, umunmak, umursunmak, unsunmak]:** 1. Özenmek; 2. Özenilen şeyin elde edilememesinden dolayı lohusada meme; erkek ve erkek çocukta üreme organı şişmek; 3. İstemek, dilemek; 4. Düş kırıklığına uğramak; **umsanmak:** Umutlanmak; **umsuk:** Umutsuz, üzgün, ürkek; **umsundurmak:** Umutlandırmak; **umsuruk:** 1. Düş kırıklığı, umut kırıklığı; **umsutmak [umdurmak]:** Umutlandırmak; **umsalak:** Umutsuz (kişi için); **umudunu almak:** Umudunu kesmek anlam ve biçimleriyle Isparta, Konya, Denizli, Sivas, Kırşehir, Adana, Niğde, İçel, Amasya, Sinop, Samsun, Giresun, Erzincan, Maraş, Çorum, Kayseri, Bursa, İstanbul, Ordu, Gaziantep, İzmir, Antalya, Bolu, Kastamonu, Malatya, Giresun, Ankara, Muğla (DS. 4039-4040) ağızlarında isim, fiil ve birleşik yapılarda yaygın bir şekilde varlığını sürdürmektedir.

Yaşkamak: 1. Yassılamak, düzlemek; 2. Yaşlamak, dayamak (yastık) (ML.154).

Özönder “Ortak Türkçe Yasta-: Yaşlamak, dayamak (yastık için) fiili için bkz. ED 974b. Her halde, yasta-fiili de yaska- fiilinde olduğu gibi yas- fiili ile ilgilendirilebilir” (Özönder, 1996: 154) demektedir. “Yaşkağ: Yassı, düz; yas-: Eritmek” (Caferoğlu, 1993: 188) anlam ve şekilleriyle Eski Türkçeden itibaren bilinen bir fiildir. Yapısı için Özönder “yas - ka -, (-ka-) ile pekiştirmeli fiil” (Özönder, 1996: 154) demektedir.

DS'de: **Yastamak:** Yaşlamak; **yaşlamak:** Dayamak anlamında Samsun, Giresun, Trabzon, Rize, Niğde ve Bolu (DS. 4196-4197) ağızlarında aynı anlamda kullanılmaktadır.

Yik/Girmek: İğrenmek, tiksirmek, nefret etmek (ML.154).

Eski Türkçede bu fiile rastlanmamıştır. Orta Türkçede ise “yigren-: 1. İğrenmek, tüyü ürpermek; 2. Dik durmak (tüy için); 3. Nemli bulmak; yigrenci: İğrenç; yigrendür-: Tiksindirmek” (Bayat, 2020: 524) gibi türevleri tespit edilmiştir.

DS'de: **Yigrenci olmağ:** Tiksirmek anlamında sadece Kayseri (DS. 4824) ağızında birleşik fiil bünyesinde varlığını benzer anlamda sürdürmektedir.

3. Sonuç

Sonuç olarak Nevâyî'nin Muhakemetü'l-Lugateyn adlı eserinde Farsçada karşılığının bulunmadığını söylediği 100 fiilden 44 tanesi; “avundurmak, busunmak, çımdıklamak, çimçiklemek, cımıklamak,

			Sinop, Edirne, Çanakkale, Amasya, Tokat, Van, Urfa, Muğla.
busmak	busmak	busunç, busunmak	Kars, Van, Sivas, Tokat, Tunceli, Elazığ.
bürmek	bürmek	bürmeç	Balıkesir.
çdamak	çdamak / cidamak	çdamık	İçel, Isparta, İstanbul, Konya.
çmdılamak	—	çmdıklamak, çimciklemek, çimiklamak, çimbizlemek, çimcimlemek, çimdirmek, çimişlemek, çimmek, çimçik çalmak, çimdimek	Isparta, Burdur, Denizli, Aydın, İzmir, Balıkesir, Çanakkale, Bursa, Kütahya, Eskişehir, Kocaeli, Bolu, Sakarya, Zonguldak, Çankırı, Çorum, Samsun, Amasya, Tokat, Ordu, Giresun, Trabzon, Gümüşhane, Rize, Kars, Erzurum, Maraş, Sivas, Yozgat, Ankara, Niğde, Konya, İçel, Antalya, Edirne, Bolu, İstanbul, Nevşehir, Manisa, Artvin, Iğdır, Kars, Hatay.
iğirmek	iğirmek	—	Kastamonu, Denizli.
irikmek	ermek	erdirmek	Sivas.
işenmek	işanmak	—	İstanbul, Konya.
kadamak	gadamak / gadamak, kadamak / kadamak	kadanmak, kadaklamak	Gümüşhane, Artvin, Sivas, Tokat, Erzincan, Bitlis, Ankara, Ordu, Giresun, Çorum, Konya, Erzurum.
karalamak	karalamak	karaltmağ, karamak, karanmak	Isparta, Denizli, Aydın, Manisa, Balıkesir, Eskişehir, Sakarya, Tokat, Ordu, Artvin, Elazığ, Maraş, Gaziantep, Sivas, Nevşehir, Niğde, Konya, İçel, Muğla, Çanakkale, İstanbul, Çorum, Amasya, Yozgat, Kırşehir, Kayseri, Adana, Kütahya.
kıçıklamak (-c-)	kıncıklamak [kıcıklamak / kıçıklamak / kıdıklamak]	gıçıklanmak gıçılmak kıncikleme	Gümüşhane, Isparta, Burdur, Sivas, Tokat, Gaziantep, Hatay, Çanakkale, Trabzon, Çankırı, Elazığ.
kımırdamak	gımıldamak	gımılğızı, gımıranmak, gımıramak, gımıraşmak, gımıranmak, gımıraşmak, gımışdamak	Sivas, Isparta, Kastamonu, Samsun, Yozgat, Kayseri, Çankırı, Çorum, Amasya, Ordu, Kocaeli, İçel, Erzincan, Kütahya, Eskişehir, Malatya, Niğde.
kımsanmak	gımıçınmak	gımakmak	Sivas.
kımşanmak	kımraşmak kımşanmak	kımıştamak, kımramak, kımıranmak	Aydın, Bolu, Kastamonu, Çorum, Amasya, Erzincan, Gaziantep, Maraş, Sivas, Niğde, Manisa, Zonguldak, Tokat, Denizli, Trabzon, Malatya, Niğde.
kınamak	kınamak [kınamağ]	kınamsık, gınağlamak	Afyon, Isparta, Burdur, Denizli, Aydın, İzmir, Manisa, Balıkesir, Kütahya, Eskişehir, Bolu, Kastamonu, Çankırı, Çorum, Sinop, Amasya, Tokat, Trabzon, Rize, Artvin, Erzincan, Van, Bitlis, Diyarbakır, Malatya, Gaziantep, Hatay, Sivas, Yozgat, Ankara, Kayseri, Niğde, Konya, Adana, İçel, Antalya, Muğla, Edirne, Bilecik,

			Kocaeli, Samsun, Ordu, Maraş, Tekirdağ, Kerkük, Gümüşhane, Elazığ.
kıngraymak / kıngranmak	—	kınğırdanmak, gıngılı çalmak	Gaziantep, Bayburt, Kars, Amasya, Niğde.
kıstamak	—	kıstalamak [kıstallamak]	Tokat.
kızganmak	gısganmak / kızkanmak	kızınmak [kızırғанmak]	Samsun, Kastamonu, Çorum, Amasya, Tokat, Ankara, Sinop, Gaziantep, Maraş.
kerkinmek	kerkinmek [kerkenmek, kerkmek]	—	Isparta, İstanbul, Kastamonu, Amasya, Artvin, Yozgat, Niğde, Konya, Adana, İçel, Kayseri, Ankara, Denizli, Erzurum, Eskişehir, Balıkesir.
k/gömürmek	gemirmek [gemürmek]	gemirti	Çorum, Hatay, Kerkük, Gümüşhane, Elazığ.
küngürdemek	küngüldemek [küngüllemek, küngürdemek, küngürlemek, künküllemek, künkünlemek, künkürlemek]	—	Edirne, Tekirdağ, Çanakkale, Adana, Afyon, Kütahya, Sivas, Amasya, Balıkesir, Çorum, İstanbul, Kırşehir, İzmir, Aydın, Muğla.
mungaymak / munglanmak	—	bun/bung, bungun [bunalgın, bunalık, bungunluk], bunalsalık, bunasalık, bungunmak, buñlanmak, buñalmak, bungunlamak	Yozgat, Afyon, Isparta, Burdur, Denizli, İzmir, Manisa, Balıkesir, Kütahya, Eskişehir, Bursa, Bolu, Samsun, Ankara, Niğde, Uşak, Konya, Artvin, Sivas, Antalya, Maraş, Giresun, Trabzon, Muğla, Kars, Hatay, Urfa, Kastamonu, Ordu, Adana, Bilecik.
oñranmak	okranmak	okramak	İçel, Kışehir.
osanmak	osanmak	usangan, usangınlık gelmek	Maraş, Ankara, Niğde, Samsun, Denizli, Aydın, Manisa, Ankara, İçel.
örtenmek	—	örten	Konya.
savrulmak	—	savruk, savrukmak, savurgu, savurucu, savurkaç, savruntu	Bolu, Denizli, Manisa, Tokat, Eskişehir, Kocaeli, Çorum, Samsun, Ordu, Giresun, Kırşehir, Niğde, Sakarya, Kayseri, Konya, Aydın, Hatay, Gaziantep, Kırklareli, Elazığ, Edirne.
sığınmak	sığınmağ	sığınmak, sığınmaşmak, sığınç, sığınç, sığınıcı	Artvin, İçel, Tokat, Eskişehir, Samsun, Sivas, Maraş, Gaziantep, Kayseri, Kars, Amasya.
sıpmak	—	sıpatlamak [sıpartlamak]	Giresun, Gümüşhane.
sızğurmak	—	sızağan, sızak, sızgı, sızık, sızılmak, sızırma, sızırmaq	Artvin, Ankara, Adana, Isparta, İçel, Bursa, Kayseri, Ağrı, Denizli, İzmir, Sivas, Niğde, Burdur, Konya.
singürmek	sinirmek	siğirmek, siğıştirmek	İzmir, Gaziantep, Kırşehir, Konya, Adana, İçel, Kıbrıs, Ordu, Maraş, Yozgat, Artvin, Antalya, Tokat.

sirpmek	—	serpitmek, serpen, sepelemek, serpelemek, sepenek, serpinti, sepişmek	Denizli, Trabzon, Hatay, Ordu, Manisa, Aydın, İzmir, Çanakkale, Eskişehir, Kocaeli, Sakarya, Samsun, Amasya, Giresun, Kars, Ağrı, Sivas, Ankara, Kayseri, Niğde, Konya, İçel, Antalya, Kırklareli, Tekirdağ, Tokat, Afyon, Burdur, Kütahya, Kastamonu, Elazığ.
sohıranmak	sokranmak	sohurdamak, sokurdamak, sokur sokur etmek, sorkanmak	Denizli, İzmir, Çanakkale, Bursa, Tokat, Eskişehir, Çorum, Amasya, Samsun, Ordu, Giresun, Diyarbakır, Maraş, Gaziantep, Sivas, Kırşehir, Nevşehir, Ankara, Kayseri, Niğde, Konya, Adana, Edirne, Kırklareli, Hatay, Isparta, Burdur, Manisa, Kütahya, Tekirdağ, Aydın, Antalya, İçel.
söndürmek	—	söndürgeç, sönmek, sögünmek, sövündürmek	Kütahya, İçel, Niğde.
tarıkmak	darıkmak	darlanmak, daralmak, darazmak, darsıkmak, darsımak	Amasya, Erzurum, Isparta, Burdur, Bolu, Samsun, Giresun, Trabzon, Rize, Artvin, Erzurum, Erzincan, Eskişehir, Kayseri, Sivas Gümüşhane, Kars, Gaziantep, Niğde, İçel, Kütahya, Kırklareli, Bahkesir, İzmir.
tirgemek	diremek [diremeg]	—	Isparta, Eskişehir, Çorum, Amasya Kars, Sivas, Yozgat, Niğde, Konya, İçel, Burdur.
tözmek / tüzme	döymek [dözmeğ, dözmek, dözmeyh]	döyülmek	Çorum, Niğde, Yozgat, Konya, Aydın, Kerkük, Kars, İstanbul, Iğdır.
türmek	dürmek	düremek, dürmülemek, dürümek, dürgü, dürekomak, dürge, dürmeç, düremeç, dürme, dürmük	Isparta, Denizli, Aydın, İzmir, Manisa, Bursa, Kütahya, Eskişehir, Kocaeli, İstanbul, Çorum, Samsun, Amasya, Tokat, Gaziantep, Ankara, Kırşehir, Kayseri, Niğde, Konya, Muğla, Tekirdağ, Kıbrıs, Adana, Afyon, Bahkesir, Edirne, Kırklareli, Kayseri.
umunmak / umsunmak	umunmak, umsunmak	ummak, umaca olmak, umma olmak, ummaya uğramak, umsalğa düşmek, umsuluk olmak, umunmak, umursunmak, umsanmak, umsuk, umsundurmak, umsuruk, umsutmak, umdurmak, umsalak, umudunu almak	Isparta, Konya, Denizli, Sivas, Kırşehir, Adana, Niğde, Amasya Sinop, Samsun, Giresun, Erzincan, Maraş, Çorum, Ordu, Kayseri, İçel, Bursa, İstanbul, Gaziantep, İzmir, Antalya, Bolu, Kastamonu, Malatya, Giresun, Ankara, Muğla.
yaşamak	yastamak, yaslamak	—	Samsun, Giresun, Trabzon, Rize, Niğde, Bolu.
yık / girmek	—	yiğrenci olmağ	Kayseri.

Kaynakça

- Argunşah, M. (2013). *Çağatay Türkçesi*, İstanbul: Kesit Yayınları.
- Bayat, F. ve Aliyeva Çınar, M. (2020). *Eski Türkçe Sözlük*, İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Bayat, F. (2020). *Orta Türkçe Sözlük*, İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Caferoğlu, A. (1993). *Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü*, İstanbul: Enderun Kitabevi.
- Canpolat, M. (1995). *Ali Şir Nevâyî Lisânü't – Tayr*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Clauson, S. G. (1972). *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish*, Oxford: At The Clarendon Press.
- Gülensoy, T. (2018). *Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü*, İstanbul: Bilge Kültür Sanat.
- Kanar, M. (2018). *Eski Anadolu Türkçesi Sözlüğü*, İstanbul: Say Yayınları.
- Özönder, F. S. B. (1996). *Ali Şir Nevâyî Muhâkemetü'l-Luğateyn*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Öztürk, R. (1997). *Ali Şir Nevâî'nin Dili Hakkında*, Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten. 43(1995), 369-376.
- Türk, V. (2020). *Ali Şir Nevâyî Mahbûbû'l - Kulûb*, İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Üstüner, A. (2017). *Türkçenin Tarihi Gelişmesi*, İstanbul: Bilge Kültür Sanat.
- TDK. (2019). *Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü I A-B*, İstanbul: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- TDK. (2019). *Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü II C-D*, İstanbul: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- TDK. (2019). *Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü III E-H*, İstanbul: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- TDK. (2019). *Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü IV I-N*, İstanbul: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- TDK. (2019). *Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü V O-T*, İstanbul: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- TDK. (2019). *Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü VI U-Z*, İstanbul: Türk Dil Kurumu Yayınları.